

Sahâbe-i Kirâm'ın Peygamber Efendimize Mersiyeleri

Abdullah Muaz Güven

İstanbul: Büyüyen Ay Yayıncılık, 2017, 262 s.

Ölüm, insanlığın hep gündeminde yer alan, korku ve saygıyla yaklaşılan bir kavram olagelmıştır. İnsan varlığının karşılaşılabileceği en dramatik sahnelerden biri olan bu hâdise karşısında insanoğlu başlangıçtan beri tepkisiz kalmamış, olumlu ya da olumsuz bir tavır alarak bazı sorular sorma ihtiyacını hissetmiş, bunlara cevaplar aramıştır. En ilkel topluluklardan en gelişmişine kadar yaşayan bir şeyin, bir anda ortalıktan çekilivermesi kolay kabullenilecek bir durum değildir. Bu nedendir ki böyle bir manzara karşısında, çağlar boyunca insanlar, formu ve şekli değişmekle birlikte, gamlı ve yaşlı hâllerine tercüman olacak, dile getirecek şeyler söyleme ihtiyacı duymuşlar ve bu özellikleri onların değişmeyen yanlarından biri olarak kalmıştır. Bu tavır ve davranışın edebî dildeki ifâdesi mersiye, âğıt ve tazarru lardır.¹

Mersiye, İslâm edebiyatlarında bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak amacıyla ölüyü över nitelikte yazılan şiir ve yazıdır. Edebiyatta ayrı bir nazım türü olması yönüyle mersiyelerde genellikle; kişinin kaybedilmesi sebebiyle duyulan acı ve üzüntünün anlatıldığı ağlama bölümü, meziyetlerinin, iyi huylarının anlatıldığı övgü bölümü ve hissedilen acıya tahammül etmenin gerekliliğini anlatan sabır ve teselli bölümlerinin yer alması temel özellikler olarak nitelenebilir. Bu yolda yazılan şiirler, İslâmlıktan önceki Türk edebiyatında “sagu”, halk edebiyatında ise “âğıt adıyla bilinir.² Edebiyatımızda mersiye yazan şâir sayısı oldukça fazladır. Alper Tunga Sagusu bilinen en eski mersiye olmakla birlikte Yahyâ Bey'in Şehzade Mustafa için, Bâkî'nin Kanûnî için ve Şeyh Gâlib'in Esrâr Dede için yazdıkları mersiyeler edebiyatımızda mersiye türü bakımından bilinen önemli eserlerdir.

Kaynaklar, ilk mersiyenin Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylendiğini kaydeder. Arap edebiyatında mersiyenin başlangıcı ise Câhiliye Devri'ndeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen secili ve âhenkli sözlere kadar uzanır.³ Vefat eden kişinin ardından âğıt yakılması ve şiirler söylenmesi her kültürde olduğu gibi Arap kültüründe de bulunmakla birlikte İslâm dini, Arap kültürüne ait cenaze ritüellerinde önemli değişikliklere

1 Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek-Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s.34.

2 İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul, 2004, s.306.

3 M. Faruk Toprak. “Mersiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX, 215.

yol açmıştır. Örneğin, Câhiliye Devri mersiyelerinde intikam alma ve düşman hakkında kötü söz söyleme, kadınların saçlarını yolmaları, kendi vücutlarına vurarak elbiselerini yırtma gibi eylemlere rastlanırken, İslâm dininin yayılması ile birlikte mersiyelerin içeriği vefat eden kişiye özlem ve övgü içerikli bir hâle dönüşmüştür.⁴

Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan mersiye türünün farklı içerik ve şekillerde örneklerine sıkça rastlanılmış olmakla birlikte sahâbe-i kirâmın Hz. Peygamber'in vefâtı üzerine bu tür ile ilgili eserler vermiş olmaları ayrı bir önem arz etmektedir. Bu alanda ilk defa yapılmış bir çalışma olarak karşımıza çıkan "*Sahâbe-i Kirâm'ın Peygamber Efendimiz'e Mersiyeleri*" adlı eser, Abdullah Muaz Güven tarafından hazırlanarak Büyüyen Ay Yayıncılık tarafından neşredilmiştir.

Eser iki kısımdan müteşekkildir. Giriş kısmı olarak da kabul edebileceğimiz birinci kısımda ilk olarak Hz. Peygamber'in vefatının sahâbe üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Bir sanat eserini -özellikle edebî eseri- bulunduğu devrin dinî, siyâsî, sosyal vb. niteliklerinden bağımsız bir şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Daha doğrusu bir edebî eseri doğru anlamının ve açıklamanın yolu o eserin şekil ve içerik özelliklerini bilmenin yanı sıra, eserin teşekkülüne zemin hazırlayan unsurlardan haberdar olmaktan geçer. Bu nedenle, müellifimiz ilk olarak Hz. Peygamber'in sahâbe hayatındaki yerine ve önemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Câhiliye Devri toplum yapısından asr-ı saâdete geçişte yaşanan toplumsal değişim ve refahta, Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve sünneti örnek almada, yaşanan bireysel ve toplumsal meselelerde bir çözüm mercii olarak Hz. Peygamber'in varlığı üzerinde durulmuş, bu bağlamda Hz. Peygamber'in vefatının bireysel ve toplumsal etkisinden bahsedilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatı sürecinde en çok dikkat çeken husus, duyulan derin muhabbet çevresinde ortaya çıkan büyük hüzdür. Bunun yanında sahâbe-i kirâmı üzen ve düşündüren diğer önemli husus ise dinî, siyâsî ve hukukî açıdan tek otorite olarak benimsenen, her türlü mesele ve anlaşmazlıkta başvurulmuş Hz. Peygamber'in bundan sonra hayatlarında olmayışı ve ilerleyen zamanlarda düşülmesi muhtemel görülen fitne korkusuydu. Hz. Peygamber'in vefatı üzerine O'nun sünnetine bağlı kalma sözü ve çıkmasından endişe edilen fitne korkusu mersiyelerde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ervâ bint-i Abdülmuttalib mersiyesinde bu konu ile ilgili şunları ifade eder: "*Yemin olsun ömrüne ki ben Peygamber'in ölümü için değil, senden sonra meydana gelecek olan karışıklığa ağlıyorum.*" Hz. Safiyye ise: "*Senden sonra hâdiseler çoğalıp ihtilâflar baş gösterecek, eğer sen olsaydın elbette musibetler çoğalmazdı*" diyerek bu konudaki üzüntüsü dile getirmiştir.

Kitabın bu kısmında ayrıca Hz. Peygamber'in vefatının bireysel açıdan etkileri

4 Abdullah Muaz Güven, *Sahâbe-i Kirâm'ın Peygamber Efendimiz'e Mersiyeleri*, Büyüyen Ay Yay, İstanbul, 2017, s.25.

örnek olarak verilmesi, bu mersiyenin Arap edebiyatındaki ve özellikle sahâbe-i kirâmın beyan ettikleri mersiyeler ile şekil ve içerik bakımından mukayese edilmesi, eseri okuyucu nazarında daha faydalı hâle getireceği muhakkaktır.

Kitabın ikinci ve önemli kısmında mersiyeler karşımıza çıkmaktadır. Dört halife ve diğer sahâbe-i kirâmın, Hz. Peygamber'e olan derin muhabbetin ve onun vefatı sonucu hissedilen acının mahsulü olarak manzum edebî eserler ortaya koymaları, edebiyat okuru için bir yandan şaşkınlık, öte yandan heyecan verici bir durumdur. Bu bölüm, "Hulefâ-yı Râşidîn Mersiyeleri", "Akrabalarının Hz. Peygamber için Mersiyeleri" ve "Diğer Sahâbilerin Mersiyeleri" olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında sahâbî isimlerine göre sınıflandırma yapılmıştır. Toplam 27 sahâbî adı geçmektedir. Mersiyeler sahâbî isimleri altında verilmiştir. Burada metnin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması amacıyla uygulanan oldukça faydalı bir usûl karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda Hz. Ebû Bekir'e ait bir mersiye örneği verilmiştir. Alıntı yapılan metin tüm mersiyelerde karşımıza çıkan bu usûl hakkında da bilgi vermektedir:

Hz. Ebû Bekir'in Mersiyeleri

"Râşid halifelerin ilki olan Hz. Ebû Bekir, cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşerenin de en faziletlisi olarak kabul edilir. İslâm'la şereflenen ilk kişilerden olan Hz. Ebû Bekir, hayatını İslâm yolunda adanmış, Hz. Peygamber'in en iyi dostu olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de kendisinden bahsedilen bir sahâbî olması yanında, Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olan Hz. Ebû Bekir, daha ziyade Siddîk lâkabıyla maruftur. Hicret yolculuğunda Hz. Peygamber'e eşlik etmesi ve malının tamamını İslâm için infak etmesi onunla ilgili ilk akla gelen hususlardır. Yine Hz. Peygamber'in: "Ben (Allah'tan başka) dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekir'i dost edinirdim. Lâkin o benim kardeşim ve arkadaşımıdır" sözleriyle onu sahâbe içinde yücelttiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber hayatı boyunca onun görüşlerine itibar ettiği gibi hastalandığında imâmet görevini ona bırakmıştır.

1. Mersiye

وَحُقُّ الْبُكَاءِ عَلَى السَّيِّدِ	۱- يَا عَيْنِ فَايْكِي وَلَا تَسْأَمِي
ءِ أَمْسَى يُعْتَبُ فِي الْمُلْحَدِ	۲- عَلَيَّ خَيْرٌ حُنْدِفٍ عِنْدَ الْبَلَا
وَرَبُّ الْبِلَادِ عَلَى أَحْمَدِ	۳- فَصَلَّى الْمَلِيكُ وَلِي الْعِبَادِ
وَرَيْنَ الْمَعَايِرِ فِي الْمَشْهَدِ؟	۴- فَكَيْفَ الْحَيَاةُ لَقَدْ الْحَمِيمِ
وَكُنَّا جَمِيعًا مَعَ الْمُهْتَدِي!	۵- فَلَيْتَ الْمَمَاتَ لَنَا كَلِمًا

1. Yâ 'ayni febkî ve lâ tes'emî
2. 'Alâ-ğayri ħundife 'inde'l-belâ
3. Fe-şalle'l-Melikü Veliyyü'l-'ibâdi

1. Ve ħuqka'l-bükâü 'ale's-seyyidi
2. İ emsâ yügayyebü fi'l-mülħadi
3. Ve Rabbül-bilâdi 'alâ-Aħmedi

4. Fe-keyfe'l-hayâtü li-fağdi'l-habibi Ve zeyni'l-me'âşiri fi'l-meşhedi
5. Fe-leyte'l-memâte le-nâ külli-nâ Ve kün-nâ cemî'an me'a'l-mühtedi

1. Ey gözüm, bıkmadan, usanmadan ağla... Ki ağlamak gerekir o efendi için.
2. Ağla bu sıkıntı anında akşam vakti kabre defnedilen, o Hındif'in en hayırlısı için.
3. Kulların Mevlâsı, beldelerin Rabbi olan Melik, Ahmed'e salât etsin.
4. Hayat nasıl yaşanabilir ki Sevgili'yi, topluluğumuzun ve birlikteliğimizin süsünü ve güzelliğini kaybettikten sonra?
5. Keşke ölüm hepimize gelseydi de birlikte olabilseydik o doğru yolu bulup, bulduranla!

Açıklama

Klasik Arap şiirinde ölümle ilgili duyguları, görsel temalarla aşırı tepkisel hareketlere bürünerek aktarmayı ihtiva eden mersiyelerin özellikleri düşünüldüğünde Hz. Ebû Bekir'in mersiyesinin çok sakin bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Ancak yine de İslâmî bir mersiye geleneğinin inşasında örneklik teşkil edecek biçim ve içerik özelliklerini ortaya koyan bu mersiye, câhiliye şiirinin izlerini mutlaka gösterecektir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili duygularını aktarırken, İslâmî kuralları ihlal etme ihtimalini barındıracak söz ve terkiplerden kaçınmakla birlikte, klasik Arap mersiyelerinin kalıplaşmış anlatımlarına başvurmadan geri durmamıştır. Gözleri muhatap alarak mersiyeye başlamak, onlara durmadan ağlamalarını emretmek ve keşke ile başlayan cümlelerle vefat edenle yeniden birlikte olma arzusunu dile getirmek bu tür ifadelerden sayılabilir. İkinci beyitte yer alan Hındif kelimesi Hz. Peygamber'in soy ağacında "Rasûlüllâh'ın Atalarının Anneleri" başlığı altında zikredilen bir isimdir. "Hındif'in en hayırlısı" şeklindeki ifade Kureys, Temîm, Kinâne, Huzâa gibi pek çok kabilenin soyca birleştikleri bu ismin kullanılması, Hz. Peygamber'in en hayırlı insan olduğuna yönelik vurguyu güçlendirmeyi amaçlamaktadır." (s. 46)

Örnekte de görüldüğü gibi müellif ilk olarak sahâbi hakkında bilgi vermiştir. Adı geçen sahâbinin hayatı, Müslümanlıkla şereflenişi ve İslâm'a olan hizmeti ile ilgili kısa bir bilginin yer aldığı bu kısımda, kimi zaman İslâm tarihinde önem arz eden özelliğine de değinilmiştir. Bu bilginin ardından mersiyenin Arapça olan esas metni karşımıza çıkmaktadır. Harflerin harekeli olması Arapça bilmeyen okuyucular için kolaylık oluşturmaktadır. Arapça metinden sonra transkripsiyonlu metin gelmektedir. Transkripsiyon işaretlerine âşinâ olmayan okuyucular için ikinci kısmın girişinde transkripsiyon işaretleri tablosu mevcuttur. Metinle ilgili izlenen üçüncü ve Arapça bilmeyen okuyucuyu en çok ilgilendiren yöntem

ise tercümedir. Burada metnin müellif tarafından yapılmış olan tercümesi yer almaktadır. Metin için yapılan son çalışma ise mersiyenin edebî yönüyle ilgili olan “açıklama” başlığıdır. Bu kısımda mersiyenin Arap edebiyatı mersiyelerinin şekil ve muhteva bakımından taşıdıkları özellikler ile mukayesesi yapılmış, taşıdığı edebî nitelik anlatılmaya çalışılmıştır. Burada okuyucu açısından olması gereken bir eksiklik, metnin Arapça ve transkripsiyonlu biçimi ile tercümesinin birbirine karşılık gelen sayfalarda olmamasıdır.

Sonuç olarak bu alanda yapılmış ilk çalışma olan, muhteva olarak özgün bir nitelik taşıyan bu kitap, müellifin bilgi birikiminin ve bu alan ile ilgili yapmış olduğu yoğun çalışmanın bir ürünü olarak okuyucunun istifâdesine sunulmuştur. Kitap sâde ve akıcı bir üslûbu sahiptir. Mersiyelerin okuyucu tarafından anlaşılması için yeteri kadar açıklayıcı bilgi yer almaktadır. Kitabın değerlendirilmesi ile ilgili son ifadeleri ise müellifin kendisine bırakıyoruz: “Hz. Peygamber’le aynı çağda yaşama şerefini taşıyan sahâbenin Hz. Peygamber’in vefatı sebebiyle hissettiği duyguları, yaşadıkları hâlleri bize ulaştıran bu mersiyelerin Arapça özgün ifadelerinin ve Türkçeye tercümelerinin yer aldığı bu eser ilk defa Türkçenin evrenine katılıyor.”

Harun Dikkaya